

*Advies toekomstige inrichting van het onderwijs aan
leerlingen met een auditieve beperking*

Ton Groot Zwaaftink
Dirk van der Bijl / Geert Roelf Luring
Erik van Lingen
Thea Janson
Harry Knoors
Marja Vollaard

Utrecht, februari 2008

Paragraaf 1. Inleiding

1.1. Oorsprong en aanleiding

In oktober 2005 verscheen het rapport “Clustering, concentratie en samenwerking” van KEGG en Viataal. In 2006 zijn op verzoek van de besturen van deze organisaties de Koninklijke Auris Groep en SEC betrokken bij een onderzoek en het opstellen van een advies over de inrichting van het onderwijs¹ aan auditief beperkte leerlingen. Na overleg is aan Siméa gevraagd dit onderzoek te begeleiden en op enig moment de andere instellingen in cluster 2 hierbij te betrekken. Doel hiervan is bruikbare adviezen te ontwikkelen die op draagvlak in de sector kunnen rekenen. De vier organisaties hebben de kosten van het onderzoek gedragen en samen met Siméa het onderzoek begeleid. Dit eindadvies is opgesteld door de stuurgroep bestaande uit de directeurs onderwijs van Viataal, KEGG, Auris en SEC aangevuld met de heer H. Knoors als adviseur en mevrouw M.Vollaard, beleidsmedewerker van Siméa.

Aanleiding voor de besturen om een advies te laten opstellen over de inrichting van dit type onderwijs zijn de volgende ontwikkelingen:

- De onderwijsinstellingen voor leerlingen met een auditieve beperking beschikken over specifieke expertise. Deze expertise leidt echter niet per definitie tot een herkenbare kwaliteit van dit onderwijs. Kwaliteit wordt in dit licht gezien als onderwijsopbrengsten die voorspelbaar zijn op basis van kenmerken van de doelgroep en als cliënttevredenheid.
- De omvang van de groep leerlingen op speciale scholen neemt af. Een groot deel volgt regulier onderwijs met ambulante begeleiding. De organisatievorm van het speciaal onderwijs verschilt sterk. Dit varieert van één of enkele slechthorende leerlingen in een groep die voornamelijk bestaat uit leerlingen met ernstige spraak- en taalmoeilijkheden en clustering binnen groepen voor slechthorende of dove leerlingen tot geïntegreerd onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen. Ambulante begeleiding wordt bijna altijd gegeven aan een individueel kind binnen een reguliere school. Kwalitatief goed onderwijs dat een beroep doet op specifieke expertise verhoudt zich echter problematisch met kleinschaligheid en een grote mate van spreiding. De omvang en de infrastructuur zijn van groot belang voor het in stand houden en ontwikkelen van de gewenste expertise.
- De doelgroep verandert sterk. Veel slechthorende leerlingen met een relatief geringe onderwijsbeperking zijn in staat regulier onderwijs te volgen. Dit leidt tot verdichting van problematiek in de groep die kiest voor speciaal onderwijs. De doelgroep dove leerlingen is eveneens sterk veranderd, CI is de belangrijkste oorzaak hiervan. Daarnaast is in een aantal regio's sprake van een absolute en relatieve toename van leerlingen met een niet - Nederlandse culturele achtergrond.

Doel van dit onderzoek en scenario- ontwikkeling is de inrichting en organisatie van het onderwijs aan auditief beperkte leerlingen te bezien in het licht van bovenstaande ontwikkelingen. Daarbij dienen relevante beleidsontwikkelingen betrokken te worden en moet de mening van de cliënt gehoord en gewogen worden. Siméa is van mening dat een adequaat aanbod voor cliënten gebaat is bij samenwerking in de sector.

De adviezen hebben betrekking op mogelijkheden voor inrichting en organisatie van het onderwijs en de ambulante begeleiding. De adviezen richten zich niet op de onderwijsinhoud en op specifieke aspecten van onderwijskwaliteit.

¹ Onder onderwijs wordt ook verstaan de ambulante onderwijskundige begeleiding

1.2. Werkwijze en bronnen

Om bruikbare adviezen op te stellen en scenario's te ontwikkelen over de toekomstige inrichting van het onderwijs aan auditief beperkte leerlingen zijn de volgende activiteiten ondernomen:

1. Bespreking van het rapport "Clustering, concentratie en samenwerking" (is als **bijlage 1** toegevoegd) door bestuur en management van Auris en SEC en aanvullend in de stuurgroep.
2. Verzamelen en analyseren van recent en relevant onderzoeksmateriaal. Dit betreft het onderzoek van de vakgroep audiologie van Simea onder leraren van SH kinderen in het SH/ESM onderwijs, een veldonderzoek waar 125 personen hebben meegewerkt (Slechthorende kinderen in het gemengde ESM/SH onderwijs, juni 2007, zie **bijlage 2**). Verder is gebruik gemaakt van het LCTI-rapport "De indicatiestelling van leerlingen met een Cochleair Implantaat, september 2007 (zie **bijlage 3**). Ook is gebruik gemaakt van het artikel "De kwaliteit van het onderwijs aan dove kinderen" van H. Knoors, Van Horen Zeggen, nummer 5, jaargang 2006.
3. Ten behoeve van een uit te voeren onderzoek onder ouders van slechthorende en dove kinderen is vastgesteld welke informatie van hen nodig is voor een goed eindadvies. Vervolgens zijn een onderzoeksvraag opgesteld en offertes opgevraagd. Uit deze procedure is het IVA uit Tilburg gekozen.
4. Daarna is informatie vertrekt en overleg geweest met besturen van scholen uit cluster 2 en de ouder- en belangenorganisaties. Doel en opzet van het onderzoek en het op te stellen beleidsadvies is met hen besproken.
5. Daarna is het IVA met het onderzoek gestart onder de titel "Communicatie, taalbeleid en schoolkeuze" (de rapportage is als **bijlage 4** bijgevoegd). Dit onderzoek is uitgevoerd in de eerste helft van 2007 met als doel zicht te krijgen op de opvattingen en wensen van ouders en leerlingen ten aanzien van het toekomstige onderwijs aan dove en slechthorende kinderen. Op basis van de cliëntgegevens van 24 scholen en diensten is bijna de gehele populatie van dove leerlingen (zowel in (V)SO als in de AB) bereikt en ongeveer de helft van de slechthorende kinderen. Hierbij is sprake van een goede spreiding over Nederland en over de verschillende onderwijsvormen. In totaal zijn ruim 1.000 ouders benaderd en hebben er daadwerkelijk 436 ouders aan het onderzoek meegewerkt. Een kwart hiervan heeft meegedaan aan de diepte-interviews. De aanbevelingen uit het rapport "Clustering, concentratie en samenwerking" zijn als scenario's aan de ouders voorgelegd.
6. Eveneens zijn de telgegevens van dove, slechthorende een meervoudig gehandicapte dove en slechthorende leerlingen die in Nederland ingeschreven staan bij het (voortgezet) speciaal onderwijs geïnventariseerd en geanalyseerd. Deze waren voorheen niet op sectorniveau beschikbaar. Er is gebruik gemaakt van de telgegevens van de schooljaren 2006/2007 en 2007/2008 (opgenomen als **bijlage 5**).
7. Op basis van de resultaten uit stap 5 en 6 zijn forumgesprekken met organisatieleden van Siméa gevoerd op 10 oktober 2007 en met de belangen- en ouderorganisaties op 12 oktober 2007. In deze gesprekken zijn de conclusies van het ouderonderzoek gedeeld en is gediscussieerd over de gevolgen hiervan voor de toekomstige inrichting van het onderwijs.
8. De stuurgroep heeft de nieuw verkregen informatie beoordeeld en de conclusies uit het rapport "Clustering, concentratie en samenwerking" hier tegen afgezet. In dit rapport uit 2005 zijn de volgende aanbevelingen gedaan:
 - o samenvoeging van het onderwijs aan meervoudig (MG) gehandicapte dove leerlingen en het onderwijs aan MG slechthorende leerlingen waarbij het totale aantal locaties het huidige aantal niet zou moeten overstijgen;
 - o clusteren van het onderwijs aan dove en slechthorenden leerlingen;
 - o beperking van het aantal eigenstandige speciale onderwijsvoorzieningen voor slechthorende en dove leerlingen;
 - o bevorderen structurele samenwerking met organisaties voor regulier onderwijs.

In paragraaf 3 worden deze aanbevelingen besproken in het licht van de recente onderzoeksresultaten. Dit heeft geleid tot nadere fundering, tot aanscherping en tot uitbreiding van voornoemde aanbevelingen.

Paragraaf 2. Belangrijke ontwikkelingen in onderwijsbeleid en doelgroepen

Dit advies moet worden gezien in de context van een aantal ontwikkelingen dat van invloed (zal zijn) is op de organisatie en de inhoud van het onderwijs. Deze worden hierna kort besproken en zijn mede van invloed geweest op het formuleren van de adviezen.

2.1. Passend onderwijs

Voor leerlingen die extra zorg nodig hebben vanwege een handicap, stoornis, ziekte of onderwijsbeperking bestaan er verschillende voorzieningen. Het primair onderwijs is georganiseerd in de samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School. Het voortgezet onderwijs biedt extra zorg in het praktijkonderwijs en in het leerwegondersteunend onderwijs en hier zijn zorgadviesteams ingericht. Voor leerlingen met specifieke handicaps en stoornissen is er de mogelijkheid om onderwijs te volgen in het (voortgezet) speciaal onderwijs of met een leerlinggebonden financiering (het "rugzakje") onderwijs te volgen in het regulier onderwijs.

Er is sprake van twee sterk verschillende systemen waarin enerzijds de bestuurlijke organisatie leidend is (WPO met WSNS) en anderzijds de keuze van de cliënt sterk medebepalend is (WEC en LGF). De organisatie van het onderwijs aan zorgleerlingen is hierdoor complex. Elke voorziening kent zijn eigen indicatiestelling, financieringswijze en organisatievorm en tussen de verschillende structuren is weinig afstemming en samenwerking. Ouders worden geconfronteerd met ingewikkelde indicatieprocedures en lange wachttijden.

Onder de noemer 'Passend onderwijs' wordt de komende jaren gewerkt aan een herziening van de zorgstructuren in het primair en het voortgezet onderwijs. Kern hiervan is dat schoolbesturen de verantwoordelijkheid krijgen om voor elke leerling een passend onderwijsaanbod te ontwikkelen. Dit aanbod kan georganiseerd worden bij de eigen scholen of bij een (speciale)school van een ander bestuur. Dit vraagt afstemming en samenwerking op regionaal niveau. Hiertoe worden momenteel in het veld diverse experimenten ontwikkeld. Het ministerie zal in het kader van deze ontwikkeling niet vooraf modellen aangaande organisatie en inrichting opleggen. Wetgeving is op dit moment voorzien voor 2011. Zorgplicht is hierin een belangrijk thema.

Voor de instellingen die speciaal onderwijs verzorgen betekent dit dat meer dan voorheen een dienstverlenende houding wordt gevraagd en dat andere organisatievormen dan individuele ambulante begeleiding of een speciale school kunnen ontstaan.

Passend onderwijs vraagt ook zichtbaarheid en beschikbaarheid van de expertise van het speciaal onderwijs in de regio. Dit is gezien de omvang voor cluster 2 een lastige opgave. Er wordt momenteel uitgegaan van circa 80 regionale netwerken.

2.2. Budgetbekostiging

In het kader van passend onderwijs wordt door Siméa met het ministerie van OCW overleg gevoerd over budgetbekostiging voor cluster 2 instellingen. Budgetbekostiging heeft als voordeel dat er relatief weinig middelen ingezet hoeven te worden voor regionale afstemming (het overlegcircuit) en dat de middelen dus direct ten goede komen aan onderwijs en begeleiding. Het biedt eveneens de garantie dat de huidige infrastructuur, waarin expertise beschikbaar is, blijft bestaan.

Bij vaste meerjarenafspraken met OCW is er een betrouwbaar zicht op de te verwachten middelen voor de middellange termijn en kan er verantwoord gepland, begroot en geïnvesteerd worden. Voor de instellingen die het aanbod verzorgen voor de auditief beperkte leerlingen bieden de vaste meerjarenafspraken met OCW zekerheid voor het in stand kunnen houden van de expertise en kan er worden voorzien in een landelijk dekkend (tweetalig) onderwijsaanbod. Budgetbekostiging kan dus in zekere zin worden beschouwd als een katalysator voor de herinrichting van het onderwijs aan de leerlingen met een auditieve beperking. Besluitvorming over budgetbekostiging is op dit moment nog

niet voorzien. Na een eventueel positief besluit zal invoering pas op middellange termijn plaatsvinden omdat het opstellen van de benodigde wetgeving tijd vraagt.

2.3. Cochleair Implantaat (CI)

De ontwikkelingen rondom het CI gaan snel. De techniek wordt steeds geavanceerder en er worden ook steeds meer kinderen geïmplanteerd. Dit gebeurt op zeer jonge leeftijd. Uit onderzoek blijkt dat de taalvaardigheid en vooral de leesvaardigheid zich aanzienlijk beter ontwikkelt dan bij kinderen zonder CI. Echter de variatie tussen kinderen met een CI is ook groot. Ten aanzien van de sociaal-emotionele ontwikkelingen kunnen nog geen algemeen geldende uitspraken worden gedaan.

Er bestaat geen eenduidig beeld hoeveel kinderen met een CI van regulier dan wel speciaal onderwijs gebruik maken. Het LCTI meent dat ongeveer 33% van de leerlingen met een CI twee jaar na implantatie het regulier onderwijs bezoekt zonder verdere begeleiding. De leden van de stuurgroep twijfelen aan dit hoge percentage temeer daar een duidelijke onderbouwing ontbreekt. Veel dove kinderen met een CI bezoeken de onderbouw van het speciaal onderwijs. Een deel hiervan volgt de middenbouw op een reguliere school en van hen keren sommigen terug in de bovenbouw van het speciaal onderwijs omdat ze zijn vastgelopen. Het lijkt realistisch dat in de toekomst de leerlingen met een CI sneller kiezen voor het regulier onderwijs.

Door de snelle ontwikkelingen die deze doelgroep meemaken is er sprake van verschillende 'generaties' van kinderen met een CI. Onderscheid tussen deze generaties bestaat er op grond van de leeftijd van implantatie, de gebruikte techniek en de genoten begeleiding. De laatste jaren worden ook steeds vaker meervoudig gehandicapte dove kinderen geïmplanteerd, ook in Nederland. De verwachting is dat bij een aantal van deze kinderen de spraak- en taalontwikkeling zal verbeteren. Echter, ten gevolge van de bijkomende ontwikkelingsproblemen wordt minder vooruitgang voorzien dan bij geïmplanteerde dove kinderen zonder meervoudige handicaps. Onderzoek is nog zeer beperkt voorhanden.

Het onderwijs zal adequaat op deze ontwikkelingen moeten reageren teneinde de belofte van een hogere taalvaardigheid dan bij dove leerlingen zonder CI waar te maken. Dit vraagt om het nauwgezet volgen van deze groep leerlingen teneinde de benodigde expertise en onderwijsprogramma's tijdig te ontwikkelen. Eveneens heeft deze ontwikkeling er toe geleid dat de klassieke tweedeling tussen de leefwereld van de doven en van de slechthorenden en horenden voor een deel verdwenen is. Jongeren met een CI wensen in beide werelden te leven en hebben baat bij meerdere talen.

Paragraaf 3. Aanbevelingen en conclusies

In deze paragraaf worden het onderzoek onder ouders, de genoemde publicaties, de uitkomsten van de diverse forumgesprekken en de recente telgegevens betrokken op de adviezen uit het rapport “Clustering, concentratie en samenwerking”. Behalve aanscherping van enkele adviezen heeft dit ook geleid tot aanvullingen. In het kader van dit eindadvies is hier geen uitgebreide weging van onderzoeksgegevens beschreven. Dat heeft immers plaatsgevonden in de rapportage van het IVA. Eveneens wordt niet gedetailleerd ingegaan op aspecten uit de rapportage van het LCTI en de vakgroep Audiologie. Ook die stukken spreken voor zichzelf. De ontwikkelingen en trends die duidelijke herkenbaar uit de diverse bronnen naar voren komen, worden in algemene zin benoemd en leiden tot onderstaande aanbevelingen.

3.1. Behoud en verbeteren kwaliteit van het onderwijs aan auditief beperkte leerlingen

De kwaliteit van het speciaal onderwijs wordt door de onderwijsinspectie beoordeeld aan de hand van periodieke onderzoeken. De inspectierapporten geven geen uitsluitsel over de vraag of de onderwijsopbrengsten voldoende zijn. Dit geldt ook voor de scholen die onderwijs verzorgen aan leerlingen met een auditieve beperking. Dit komt omdat er niet systematisch gegevens over de onderwijsresultaten van dove en slechthorende leerlingen worden verzameld. Bovendien volgen veel leerlingen niet hun hele gehele onderwijs aan dezelfde speciale school. Uitstroomgegevens aan het eind van het SO of VSO geven hierdoor een vertekend beeld. Ook bestaat er nog weinig inzicht in de factoren die de leerresultaten kunnen voorspellen bij de diverse doelgroepen.

De ambulante begeleiding is tot op heden alleen door de inspectie beoordeeld, voor de organisatie op REC-niveau. Er bestaat tevredenheidsonderzoek, maar geen recent gericht kwaliteitsonderzoek naar de uitvoering en opbrengsten ervan.

Siméa is gestart met een sectorbreed kwaliteitstraject. De doelgroepen en de meerwaarde van cluster 2 onderwijs zullen beschreven worden. Er worden geen nieuwe toetsingsinstrumenten ontwikkeld maar er zal worden gekoerst naar het aanscherpen en doelmatiger inzetten van gebruikte instrumenten.

De ouderorganisaties hebben zich bezorgd getoond over de kwaliteit van het onderwijs. Hiertoe zijn in de afgelopen jaren kleine onderzoeken gedaan en is het een belangrijk thema op studiedagen en conferenties.

Ouders vinden de kwaliteit van het onderwijs belangrijk. Uit het IVA-onderzoek blijkt dat zij een kwalitatief goed en breed onderwijsaanbod (vergelijkbaar met het regulier onderwijs) willen dat aansluit bij het niveau en de kwaliteiten van hun kind. Uit het onderzoek blijkt verder dat zij de kwaliteit belangrijker vinden dan de afstand tot de school. Ook de ouder- en belangenorganisaties onderschrijven het belang van de kwaliteit van het onderwijs aan hun kinderen. Dit prevaleert boven het principe van thuisnabijheid. Opgemerkt dient te worden dat kwaliteit een diffuus en breed begrip is dat door ouders en betrokkenen divers wordt ingevuld.

Aanbevelingen

3.1.1 Aanbevolen wordt om binnen de Stichting Siméa te werken aan een kwaliteitssysteem voor de auditieve doelgroep en op termijn aan kwaliteitsstandaarden of een benchmark. Hierbij dienen onderwijsresultaten centraal te staan. Heldere verantwoording van de onderwijsresultaten en het jaarlijks in onderling overleg bespreken van de resultaten voor leesvaardigheid, rekenvaardigheid en welbevinden is een wijze van monitoren die de stuurgroep voorstaat;

3.1.2. Aanbevolen wordt dat de uitwisseling van ‘good practices’ en verdere inhoudelijke ontwikkeling (ook) door de Vereniging Siméa wordt geïnitieerd;

3.1.3. Aanbevolen wordt om het (niet zuiver) wetenschappelijk onderzoek op het gebied van auditieve beperkingen alsmede onderzoek op het gebied van onderwijs en begeleiding aan deze doelgroep te inventariseren, te ontsluiten en uit te wisselen ten behoeve van zowel de besturen als de medewerkers in de sector. Hiervoor kan aangesloten worden bij het initiatief dat het SIAC genomen heeft om dit

voor alle doelgroepen in de sector te doen. Er dient een structuur en werkwijze ingericht te worden waarmee de beschikbare informatie uitgewisseld wordt met de Vereniging Siméa, de Stichting Siméa en de FENAC. Initiatieven ten behoeve van de kwaliteitsverbetering en nieuw onderzoek kunnen zo door de betrokken organisaties in onderlinge afstemming gestart worden.

3.2. Samenvoeging van het onderwijs aan meervoudig gehandicapte dove leerlingen en het onderwijs aan meervoudig gehandicapte slechthorende leerlingen waarbij het totale aantal locaties het huidige aantal niet zou mogen overstijgen

Een aantal dove en slechthorende leerlingen is als meervoudig gehandicapt geïndiceerd omdat sprake is van multiple problematiek. Het betreft cognitieve beperkingen, contactmoeilijkheden, gedragsmoeilijkheden of motorische problemen. In nauwe samenwerking met zorginstellingen hebben scholen expertise ontwikkeld om aanvullend op het onderwijsprogramma met gerichte behandelingen de problemen te verminderen of te stabiliseren. Dit om de ontwikkeling zo goed mogelijk te stimuleren en faciliteren. In de onderstaande tabel zijn de telgegevens over 2006/2007 en 2007/2008 van deze leerlingen opgenomen, op bladzijde i is in diagrammen aangegeven het aantal scholen dat onderwijs aan hen biedt en de hieruit afgeleide schoolgrootte. Er is gekozen voor een ondergrens van 50 leerlingen omdat dit een redelijk aantal lijkt gelet op de bekostiging en het op peil kunnen houden van de kwaliteit van het onderwijs aan de doelgroep. Bij de categorie MG doof zijn ook de aantallen doofblinde kinderen opgenomen.

MG	Aantal leerlingen	
	06/07	07/08
MG Doof		
SO	309	291
VSO	102	92
MG Slechthorend		
SO	77	76
VSO	15	18

Het aantal MG - leerlingen is over de laatste 2 schooljaren constant gebleken. Over de jaren daarvoor zijn alleen gegevens beschikbaar van de aantallen doofblinde kinderen. Ook deze laten een constant beeld zien. Opvallend is het grote aantal, namelijk 12 scholen dat MG slechthorende leerlingen opvangt, hierdoor is het gemiddelde aantal leerlingen per school zeer laag.

Uit de groepsdiscussies die zijn gevoerd met ouders van MG - kinderen komt naar voren dat zij zich kunnen vinden in de huidige situatie en geen bezwaar hebben tegen het samenvoegen van het onderwijs aan MG dove en MG SH - leerlingen mits dit niet ten koste gaat van hun ontwikkeling. Dit beeld wordt bevestigd door de ouderorganisaties.

Hoewel er nog maar weinig onderzoek is gedaan lijkt CI bij MG kinderen niet te leiden tot grote vooruitgang in gesproken taal.

Aanbeveling

3.2.1. De stuurgroep adviseert om het onderwijs aan MG doof en MG slechthorend samen te voegen. Gelet op aantallen leerlingen en aantal leerlingen per locatie wordt geadviseerd om het aantal onderwijsvoorzieningen te verminderen.

3.3. Clusteren van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen

Nederland kent van oorsprong een wettelijke scheiding tussen het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen. Verbrede toelating heeft in de afgelopen jaren soms geleid tot het stapsgewijs opheffen van de scheiding. In omringende landen worden deze leerlingen niet per definitie in twee systemen ondergebracht. Hier gaat men uit van een continuüm.

Het onderwijs aan dove kinderen en slechthorende kinderen kent een aantal overeenkomsten zoals bijvoorbeeld akoestische aanpassingen, gebruik van hoortoestellen, gebruik van gebaren of van gebarentaal en identificatie met lotgenoten. Er zijn ook verschillen zoals in de taal en groeps cultuur.

In Nederland bestaan op dit moment verschillende organisatievormen naast elkaar.

Een groot deel van de slechthorende leerlingen, namelijk 54% (PO 70% en VO 37%) volgt regulier onderwijs met ambulante begeleiding. Een deel van de dove leerlingen, namelijk 27% (PO 29%, VO 24%) volgt regulier onderwijs met ambulante begeleiding.

Een deel van de slechthorende leerlingen volgt op speciale scholen onderwijs samen met ESM-leerlingen. De problematiek van deze laatste groep kinderen is buitengewoon gevarieerd en in veel opzichten niet vergelijkbaar met die van slechthorende kinderen. Ook de methodische en didactische benadering die voor ESM-kinderen nodig is, verschilt van die voor slechthorende kinderen. Een deel van het aanbod (bijvoorbeeld NmG) en van de voorzieningen (bijvoorbeeld logopedie) is voor beide groepen relevant. Het aantal slechthorende leerlingen dat op dit type scholen speciaal onderwijs volgt is, in de afgelopen decennia sterk afgenomen. Dit heeft geleid tot bezinning op de inrichting van het onderwijsaanbod en zorg en de onderwijskwaliteit. Een ander deel van de slechthorende leerlingen volgt speciaal onderwijs op scholen of in afdelingen van scholen, met dove leerlingen. Ze doen dit deels in geïntegreerde groepen en deels in gescheiden groepen. Een deel van het aanbod en de voorzieningen zijn voor beide groepen relevant. Maar in taal en cultuur is ook sprake van verschil (NGT en NmG). De keuze voor deze organisatievorm, die van recente datum is, komt voort uit de afname van het leerlingenaantal van beide groepen en de zorg voor de kwaliteitsverbetering van het onderwijs. Ook het feit dat CI de klassieke scheiding tussen beide doelgroepen aanzienlijk vermindert, maakt deze combinatie mogelijk.

Tenslotte volgt een deel van de dove leerlingen onderwijs op een school of in een afdeling specifiek gericht op deze doelgroep. Voor slechthorende leerlingen geldt hetzelfde.

De ouders uit het onderzoek van het IVA zijn verdeeld over de vraag of er al dan niet aparte voorzieningen voor dove en slechthorende leerlingen moeten blijven bestaan. De helft van de ouders kiest voor aparte voorzieningen, circa een derde voor gezamenlijk onderwijs en de rest heeft geen mening. Uit nadere analyse blijkt dat ouders van dove leerlingen veel vaker dan ouders van slechthorende kinderen positief staan tegenover samenvoeging.

Voor alle ouders is een cruciale randvoorwaarde voor samenvoeging dat de instructietaal gelijk is aan de “moedertaal” van de leerling (NGT voor dove leerlingen en gesproken Nederlands voor slechthorende leerlingen).

Verwijderd: NmG

Uit het onderzoek van de vakgroep Audiologie van Siméa blijkt dat leraren deels van mening zijn dat slechthorende leerlingen een adequate onderwijsomgeving aantreffen op de SH/ESM-scholen. In dit onderzoek uiten de respondenten echter ook zorg over gemengde SH/ESM klassen. Dit werd gedeeld door de deelnemers aan de discussie over dit onderwerp op de Siméa conferentie 2007. Slechthorende leerlingen blijken in heel veel klassen (ruim 80%) een kleine minderheid te zijn en een groot deel van de leraren beoordeelt de eigen kennis over slechthorendheid als onvoldoende. Minder dan 50% van de leraren geeft aan dat de intern begeleider veel kennis heeft op het gebied van slechthorendheid. Verder is er zorg over het communicatieve gedrag van de leraren en beeldvorming over de slechthorende leerling. De vakgroep Audiologie formuleert dan ook als eerste aanbeveling: het clusteren van kinderen met gehoorproblemen.

Het clusteren van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen wordt door de LCTI aanbevolen voor kinderen met een CI. In het betreffende rapport wordt opgemerkt dat “het opheffen van de scheiding tussen de schoolsoorten doof en slechthorend een continuüm van onderwijszorg kan bewerkstelligen waardoor leerlingen met een CI niet van de ene naar de andere school hoeven als hun onderwijszorgbehoefte verandert”.

De belangenorganisaties van ouders ondersteunen de ontwikkelrichting om het onderwijs aan dove en/of slechthorende leerlingen te clusteren. Hierbij moet aangetekend worden dat deze organisaties vinden dat het ESM-onderwijs hieronder niet mag lijden (FOSS).

De wens of noodzaak tot clustering van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen wordt niet gedeeld door alle organisatieleden van Siméa. Een aantal leden stelt vragen bij een eventuele scheiding van onderwijs aan auditief en communicatief beperkte leerlingen. Men ziet mogelijkheden om het onderwijs aan slechthorende leerlingen kwalitatief goed in te richten in combinatie met het onderwijs aan ESM-leerlingen.

Gezien de beschreven ontwikkelingen wordt met een scheiding tussen een “auditieve stroom” en een “communicatieve stroom” recht gedaan aan de verschillen tussen leerlingen met een auditieve dan wel een communicatieve handicap.

Clustering van dove en slechthorende leerlingen biedt voordelen voor een continuüm in het onderwijsaanbod, dit geldt ook voor de groep leerlingen met een CI. Een deel van de ouders (vooral van dove kinderen) vindt deze vorm van integratie wenselijk. Ouders van slechthorende leerlingen kiezen divers en maken gebruik van zeer verschillende onderwijsvormen (regulier onderwijs, SH/ESM en doof/SH).

Aanbeveling

3.3.1 De stuurgroep adviseert om het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen te clusteren, waardoor een continuüm ontstaat van onderwijszorg voor leerlingen met een auditieve beperking. Belangrijk hierbij is dat het taalaanbod op de behoeftes van de verschillende groepen leerlingen (doof, slechthorend en met CI) wordt afgestemd met de best passende combinatie van NGT, NmG en gesproken Nederlands.

3.3.2 De stuurgroep adviseert om, daar waar het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen niet gecombineerd kan worden, het onderwijs aan slechthorende leerlingen te clusteren en zo een herkenbare afdeling of “stroom” voor deze doelgroep in te richten in een school. Voldoende omvang van deze doelgroep, specifiek ontwikkeld onderwijsaanbod en personeel met specifieke competenties zijn belangrijke voorwaarden voor de onderwijskwaliteit. Ervaringsgegevens laten zien dat dit een omvang heeft van tientallen leerlingen.

3.4. Beperking van het aantal eigenstandige onderwijsvoorzieningen voor dove en slechthorende leerlingen

Het aantal speciale scholen dat dove leerlingen onderwijs biedt is de laatste jaren toegenomen. Dit heeft te maken met verbrede toelating en het spreidingsbeleid van de REC's in cluster 2. Met dit laatste wordt thuisnabij onderwijs nagestreefd wordt. Het gaat hierbij zowel om de plaatsing van enkele dove leerlingen op vroegere scholen voor SH en ESM als om afdelingen waar tweetalig onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen ontwikkeld wordt.

Dit heeft tot gevolg dat het gemiddelde leerlingenaantal per locatie afneemt. Dit kan nadelige gevolgen hebben voor de kwaliteit van het onderwijs en de ontwikkeling van het kind. De ervaring leert dat het complex en kostbaar is om de expertise die noodzakelijk is voor tweetalig dovenonderwijs te waarborgen als het aantal leerlingen per locatie zeer beperkt is.

	Aantal leerlingen		Percentages 07/08
	06/07	07/08	
Doof			
SO	443	433	71%
AB-PO	170	178	29%
VSO	221	233	76%
AB-VO	115	73	24%
Slechthorend			
SO	644	565	30%
AB-PO	1025	1307	70%
VSO ²	160	149	63%
AB-VO	77	90	37%

In de bovenstaande tabel zijn de telgegevens over 06/07 en 07/08 van de dove en slechthorende leerlingen opgenomen, op bladzijde ii is in diagrammen aangegeven het aantal scholen dat onderwijs aan hen biedt en de hieruit afgeleide schoolgrootte. Het diagram van de scholen die onderwijs biedt aan VSO SH leerlingen is niet gemaakt vanwege de schattingen die zijn gemaakt, we beschikken niet over exacte aantallen.

Uit de cijfers blijkt dat het aantal dove leerlingen in het (V)SO (nog) niet terugloopt. Er lijkt sprake te zijn van een stabiele situatie. Dit beeld komt ook naar voren als de cijfers uit eerdere schooljaren worden meegenomen. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat de effecten van de herindicatie, waardoor wellicht meer leerlingen met een CI de indicatie slechthorend krijgen, nog niet geheel zichtbaar zijn. Het aantal slechthorende leerlingen in cluster 2 is licht toegenomen. Het aandeel dat op de speciale scholen zit, neemt af ten gunste van het aandeel dat kiest voor ambulante begeleiding.

Opvallend is het grote aantal scholen waar slechthorende leerlingen in de basisschoolleeftijd onderwijs volgen, dit zijn er 24. De slechthorende leerlingen in de VSO-leeftijd zijn verdeeld over 12 scholen. Het overgrote deel van de SO-scholen heeft minder dan 50 slechthorende leerlingen. Verder blijkt uit nadere analyses dat het aantal dove en slechthorende leerlingen met een niet-Nederlandse achtergrond (CUMI) hoog is, namelijk ongeveer een kwart. Deze groep kiest vaker voor of wordt vaker verwezen naar het speciaal onderwijs dan autochtone Nederlanders.

Dat beperking van het aantal onderwijslocaties voor dove en slechthorende leerlingen gewenst is, wordt ondersteund door de ouders die zijn geraadpleegd in het IVA rapport. Ouders willen een kwalitatief goed en breed onderwijsaanbod (vergelijkbaar met het regulier onderwijs) dat aansluit bij het niveau en de kwaliteiten van hun kind. De kwaliteit vinden zij belangrijker dan de afstand tot de school.

De ouderorganisaties onderschrijven dit. Zij zijn van mening dat de kwaliteit van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen steeds meer onder druk komt te staan. Zij geven hiervoor de afnemende leerlingenaantallen op de scholen voor speciaal onderwijs als belangrijke oorzaak aan. Concentratie van het aantal onderwijslocaties vinden ze wenselijk. Anderzijds geeft men aan dat het ideaal zou zijn wanneer ouders in een bepaalde regio 'iets te kiezen hebben' maar zien dat dit moeilijk te realiseren is, gezien de prevalentie.

² Dit zijn betrouwbare schattingen. Tot de leerlingen met een VSO SH indicatie horen namelijk naast SH kinderen ook ESM kinderen in de VSO leeftijd. Er is van uitgegaan dat 10% van de getelde leerlingen SH zijn.

Bij de organisatieleden van Siméa wordt breed onderkend dat er in de sector een schaalprobleem is om de expertise op peil te kunnen houden, vooral wordt de versnippering van de expertise voor slechthorende leerlingen genoemd.

Aanbevelingen

3.4.1 Geadviseerd wordt om het aantal onderwijslocaties waar dove en/of slechthorende leerlingen speciaal onderwijs volgen terug te brengen teneinde schaalvergroting te bereiken. Schaalvergroting is een noodzakelijke voorwaarde om de kwaliteit van het onderwijs evenals een breed onderwijsaanbod in het VSO te kunnen waarborgen. Voor het SO dient gestreefd te worden naar eigenstandige voorzieningen met 80 of meer leerlingen, goed verspreid over het land. Dit betekent dat gemiddeld per leerjaar de school zo'n 10-12 leerlingen telt.

Gelet op het grote aantal te doceren vak- en vormingsgebieden en de realisatie van voldoende keuzemogelijkheden kan vooreen zelfstandig VSO worden gedacht aan een minimale schaalgrootte van 100 leerlingen.

3.4.2 Naast het verminderen van het aantal eigenstandige onderwijsvoorzieningen kan de kwaliteit en omvang van het onderwijsaanbod ook bereikt worden door het SO en VSO te combineren of door een onderwijsvoorziening voor dove en slechthorende leerlingen organisatorisch te koppelen aan een reguliere school of andere speciale school. Hierbij dienen de voorgaande aanbevelingen in acht te worden genomen. Afdelingen ten behoeve van auditief beperkte leerlingen in brede scholen dienen dan nog steeds een omvang van enkele tientallen leerlingen te hebben om het specifieke taal- en onderwijsaanbod te kunnen realiseren.

3.5. Bevorderen structurele samenwerking met organisaties voor regulier onderwijs

Er zijn inmiddels mengvormen ontstaan tussen het regulier en het speciaal onderwijs. De uitvoering hiervan is regionaal bepaald. Voorbeelden zijn onder andere de zogenaamde tweelingscholen in het REC ZeON en de samenwerking van Effatha Zoetermeer met het Stedelijk College in dezelfde gemeente. Het ontstaan van deze nieuwe onderwijsconcepten past in de lijn van "passend onderwijs". Deze samenwerking maakt het mogelijk om groepen slechthorende en dove kinderen (deels) regulier onderwijs te laten volgen en bijvoorbeeld meer onderwijsrichtingen te kunnen aanbieden. Ook biedt deze vorm de mogelijkheid tot verdere integratie van deze doelgroep. Anders dan bij individuele plaatsing van dove en slechthorende leerlingen in het regulier onderwijs, is het mogelijk het taal- en onderwijsaanbod beter af te stemmen en blijft de mogelijkheid tot identificatie met de eigen groep bestaan. Dit biedt een beter perspectief op een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling.

De geraadpleegde ouders zien ook de voordelen van de mengvormen van speciaal en regulier onderwijs. Een belangrijke randvoorwaarde hierbij is dat de leerlingen instructie krijgen in hun "moedertaal" en dat de leerlingen een enigszins vergelijkbaar niveau hebben. Ook vinden ouders het belangrijk dat leerlingen voldoende contact hebben met lotgenoten. Daarnaast hechten ouders er zeer aan dat integratie in verschillende werelden (dove en horende wereld) tot de mogelijkheden behoort.

Aanbevelingen

3.5.1 Aanbevolen wordt regionale samenwerking tot stand te brengen met organisaties voor regulier onderwijs met als doel nieuwe organisatievormen te ontwikkelen waarbij zowel de kwaliteit van het onderwijs aan de doelgroep nadrukkelijk gewaarborgd is en integratie bevorderd wordt. Dit vraagt om gecoördineerde inzet van expertise vanuit de scholen voor speciaal onderwijs en de ambulante begeleiding (zie aanbeveling 3. 6), daarnaast dient gecombineerde bekostiging binnen Passend Onderwijs mogelijk te worden.

3.5.2. Geadviseerd wordt om de lopende initiatieven te evalueren.

3.6 Expertiseontwikkeling en samenwerking ambulante begeleiding en speciaal onderwijs

Een groot deel van de leerlingen met een auditieve beperking volgt regulier onderwijs met ambulante begeleiding. Soms voor de gehele schoolloopbaan en soms voor een deel hiervan. Van de leerlingen met een indicatie SH is dat percentage momenteel 54% (PO 70% en VO 37%), van de dove leerlingen kiest 27% voor AB (PO 29%, VO 24%, gegevens 2007).

In de sector is momenteel sprake van een duidelijke scheiding tussen AB en (V)SO. Deze scheiding is bepaald door het systeem en de gekozen organisatievorm. Veel besturen hebben gescheiden diensten voor AB ingericht en in bepaalde regio's wordt gewerkt aan clusteroverstijgende ambulante begeleiding. Als gevolg hiervan vermindert het contact van deze diensten met de speciale school en de daarin onderwezen leerlingen en dreigen zij de doelgroepspecifieke expertise te verliezen. Daarnaast bestaat het gevaar dat, indien een leerling in zijn schoolloopbaan overstapt van de speciale school naar de AB, de onderwijskundige begeleiding niet vloeiend verloopt. Gezien de omvang van de doelgroep en de gevraagde expertise is het met het oog op het borgen van de huidige kwaliteit en expertise (en het verder ontwikkelen hiervan) wenselijk dat de kennisinfrastructuur nadrukkelijker ontwikkeld wordt. Dit kan door kennisteams en -systemen in te richten die de gekozen organisatievorm overstijgen. Mede met het oog op de ontwikkelingen rondom passend onderwijs en het ontstaan van andere onderwijsvormen.

Ook op landelijk niveau kan aan de borging en ontwikkeling van de expertise een stevige impuls gegeven worden. De besturen zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs. Binnen de Stichting Siméa is recent verkend hoe gezamenlijk kwaliteitsbeleid er uit kan zien. Dit kan gespecificeerd worden en per doelgroep worden uitgewerkt. Uitwisseling van onderwijsopbrengsten maakt het mogelijk langzamerhand tot een benchmark te komen. De Vereniging Siméa zou in de nieuwe structuur opdracht kunnen geven tot een project dat zich richt op inhoudelijke uitwisseling en verbetering van het onderwijs aan auditief beperkten. Gemeenschappelijk geïnitieerd onderzoek dat zich richt op de verandering van de doelgroep en vooral de verwachte hogere prestaties op gebied van mondelinge taal en lezen is aan te bevelen.

Aanbeveling

3.6.1 Aanbevolen wordt de kennisuitwisseling en –deling nadrukkelijk te ontwikkelen waarbij ambulante begeleiding en speciaal onderwijs intensief samenwerken.

Paragraaf 4. Afsluiting

De stuurgroep is van mening dat het onderzoek onder ouders en leerlingen bijgedragen heeft tot aanzienlijk meer inzicht in de wensen van cliënten. Daarnaast laten ook de telgegevens zien welke beweging plaats vindt en heeft gevonden in het (speciaal) onderwijs aan auditief beperkten. In de sector is er zorg over de handhaving en verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. Vast staat dat de doelgroep, mede als gevolg van CI, wijzigt.

Naast aanbevelingen die te maken hebben met de inrichting van het onderwijs zijn er ook aanbevelingen geformuleerd die te maken hebben met de kwaliteit van het onderwijs. Aanvullend hierop is het aan te bevelen om onderzoek uit te voeren naar:

- de ontwikkeling en prestaties van dove en slechthorende leerlingen in het regulier onderwijs en de effecten van ambulante begeleiding;
- de ontwikkeling van een specifieke methodiek om de spraak- en taalontwikkeling van kinderen met een CI te kunnen meten.

De stuurgroep kijkt uit naar de visie van het bestuur van de stichting Siméa op voornoemde ontwikkelingen en aanbevelingen en spreekt de wens uit dat de gedane aanbevelingen leiden tot structurele afstemming en mogelijk samenwerking tussen de besturen in cluster 2. Juist de geringe omvang van de groep kinderen en jongeren met een (forse) auditieve beperking en de benodigde expertise die gewenst is en gewaarborgd moet worden in de komende jaren, maakt deze samenwerking noodzakelijk.

BIJLAGE 1. Clustering, concentratie en samenwerking (KEGG, Viataal)

BIJLAGE 2. Slechthorende kinderen in het gemengde ESM/SH onderwijs (vakgroep audiologie, Siméa)

BIJLAGE 3. De indicatiestelling van leerlingen met een Cochleair Implantaat (LCTI)

BIJLAGE 4. Communicatie, taalbeleid en schoolkeuze (IVA, Tilburg)

BIJLAGE 5. Telgegevens cluster 2 over schooljaren 2006/2007 en 2007/2008

